

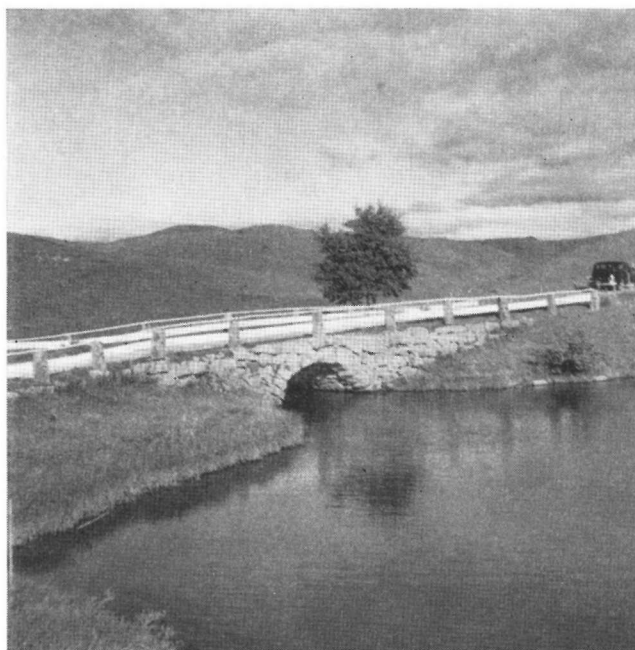

Fig. 300. Löpsbron. I gravfältet, som synes i bakgrunden, har U 1069 Berga, Åkerby sn, ursprungligen varit rest.

1067. Åkerby kyrka.

Pl. 82, 83.

Litteratur: B 494, L 162. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 35; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 129; UFT h. 5 (1876), s. 77; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 120; S. B. F. Jansson, *Skrivelse till Riksantikvarien den 31/8 1949* (ATA), *Några nyligen uppdagade runstenar* (i: *Fornvännen* 1950), s. 333 ff.; N.-G. Stahre, *Stångskäret, Kåksna och Kummelberget* (1952), s. 189, not 71.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 494); O. Celsius, bläckteckning (i F m 60: 2); N. Lagergren foto 1949 (i Jansson a. a. s. 334, 335 och 340).

Runstenen står rest på Åkerby kyrkogård, invid södra tornmuren, 1 m. V om U 1066.

Den äldsta kända uppgiften om stenen finnes i *Ransakningarna* 1667—84, där två inmurade runstenar (U 1066 och U 1067) omtalas; se U 1066. I Peringskiölds *Monumenta* ges följande beskrivning av läget för U 1067: »Den ena är wid kyrkians anläggning i östra hörnet på gafwelwäggen blefwen inmurader, och då genom ofwulige Menniskiors handtering nogot afstötter, så att man nu med swårighet kan läsa desse Runer, hwilka iag doch med flijt igen uthletat hafwer, och därefft inrättat den förra af Leitz gjorde afritningen, som här nu til sin fulkomliga richtigkeit förbättrad, bifogas.» (B 494: »Öster i Kyrko-gafveln»; L 162: »Ö. kyrkogafveln».)

Vid mitten av 1700-talet tillbyggdes en sakristia på östra gaveln, och stenen föll sedan i glömska. Om uppgifterna i *Kyrkoinventarium* år 1829 se U 1066. I UFT (1876) uppges, att stenen är »öfverrappad», och vid inventeringen av fasta fornlämningar i Åkerby socken 1937—38 kunde U 1067 ej återfinnas. Med ledning av uppgifterna i Peringskiölds *Monumenta* söktes stenen år 1949 av S. B. F. Jansson, och den blev då, i likhet med U 1066, återfunnen; se fig. 302. U 1067 låg, gömd under putsen, i markytan i östra gavelmuren, till stor del dold av sakristiemuren. Runstenen togs ut ur muren och restes genom Riksantikvarieämbetets försorg på sin nuvarande plats hösten 1949. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Jumkil» (1952).

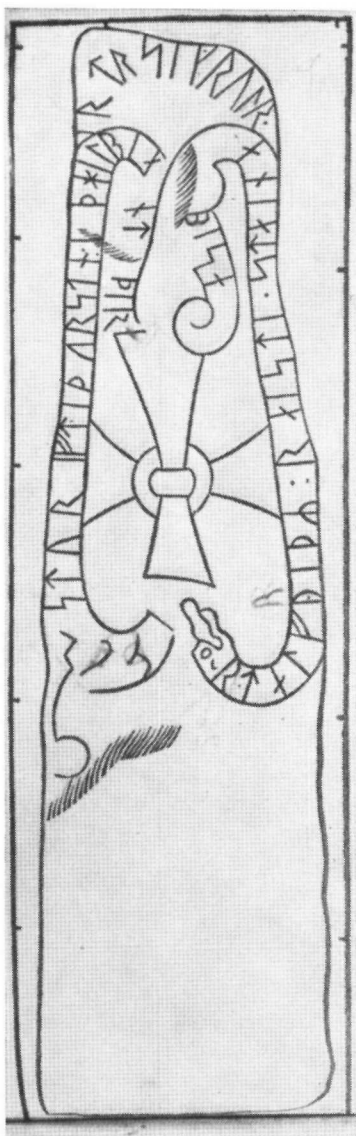

Fig. 301. U 1067. Åkerby kyrka.
Efter träsnitt i Peringskiölds
Monumenta (B 494).

Fig. 302. U 1067 på den plats där den återfanns år 1949.

Röd granit. Höjd 2,43 m., bredd (över korset) 0,65 m. Ristningslinjerna äro grunda, ofta skönjbara endast som en skuggning i stenytan.

Inskrift:

× **utalfriþr** : **raisti** · **staina** + **þisa a-tr** · **styr** · **faþur** : **sin** · **k** . . . **þ hilbi** · **ant þira bratr** **hiuk run-r** ·
× 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Odalfridr raisti stæina þessa æftir Styr, faður sinn. Guð hialpi and þæira. Brandr hiogg runar.

»Odalfrid reste dessa stenar efter Styr, sin fader. Gud hjälpe deras själ. Brand högg runorna.»

Till läsningen: I 1 **u** har största delen av bst gått förlorad. I 3 **a** har huvudstavens nedersta del skadats. Någon ramlinje finnes icke i stenens kanter. Bst i 11 **a** står i en avsats i stenytan.

Efter 21 **a** finnes en fördjupning, som möjligen skall uppfattas som sk. Före 22 **p** finnes ett sk, som har formen av ett litet kors. Av r. 27 är endast ett kort stycke av toppen bevarat; spåren göra sannolikt, att runan har varit **b**. 30 **s** har förlorat den nedersta leden, så när som på ett kort stycke vid undre ramlinjen. I 32 **y** är punkten grund. I 42 **k** har bst skadats upptill; den nedre delen av hst har fallit bort. Mellan 42 **k** och 43 **p** har en runa gått förlorad i en flagring. Sk saknas efter 43 **p**. 45 **i** är ej stunget. Mellan 51 **t** och 52 **p** har ristningsytan flagrat bort. 53 **i** är ej stunget. Runföljden 56—69 står utanför slingan, på stenens toppyta. 63 **u** är brett. I 64 **k** finnes mellan hst och bst en grund punkt, som sannolikt är naturlig. Av r. 68 återstår en tydlig hst. Möjligen kan en **a**-bst spåras i en avsats.

Hadorph: Runföljden 1—9 läses **rtalf-īpr**. 22 **b**. Sk saknas framför r. 22. Runföljden 26—29 uppfattas icke som runor utan snarast som ornament. 32 **u**. Runföljden 34—41 läses på följande sätt: **ifti þurstn**. Av 42 **k** har hst iakttagits. Därefter tomrum till 43 **p**. 55 **a** har ej observerats. Runföljden 56—69 **irtr sig rulr**. Stenen, som vid Hadorphs besök låg i markytan, har tydligen då varit svårläst. Smutsig? — I Peringskiölds *Monumenta* har Hadorphs läsning ändrats. »Rättelserna» äro i flera fall riktiga. Peringskiöld läser: **utalfriþr : raisti · staina · þisa iftr sigruþr · þostur ifti þurstn · . . . þ hilbi ant þira**. Oriktigheten i Peringskiölds läsning består bl. a. i, att han läser inskriften i felaktig följd. Sålunda skjuter han in den avslutande satsen, runföljden 56—69, mellan högra slingans inskrift (1—25) och den vänstra slingans (26—55).¹ — Celsius' anteckningar (i F m 60) bestå i en avskrift av Hadorphs läsning och av en avritning av träsnittet; de sakna därför självständigt värde.

Den tidigaste tolkningen av U 1067 finnes i Peringskiölds *Monumenta*: »Odalfred reeste upp dessa Stenar effter Sigröder Men Thoster reste dem effter Thorsten: Gud hiälpe deras Anda.» I *UFT* (1876) tolkas inskriften: »Utalfrid reste desse stenar efter Sigrud, Stur efter Thorsten. Gud hjelpe deras ande.»

Ett namn *Oðalfriðr* är eljest icke känt och därför av intresse. Namnets båda led äro kända från andra namn, t. ex. fisl. *Oðalríkr*; skrivningen **utal** i stället för **upal** är anmärkningsvärd, ty felristningen **t** för **p** är ej vanlig. Om namnelementet *-friðr* se *Nordisk kultur* 7, s. 103. Huruvida *Oðalfriðr* har varit ett mansnamn eller ett kvinnonamn kan icke avgöras. — Faderns namn, *Styrr*, har varit ett i Sverige mycket ovanligt namn. Ytterligare ett säkert belägg finnes på Vg 179 Kølaby (*styr*); jfr U 1101. Om innebörden av detta namn se *Nordisk kultur* 7, s. 90 f.

Ristarens namn, *Brandr*, har varit vanligare. Det förekommer i följande svenska runinskrifter: U 1072 Bälunge kyrka, U 1026 Lena kyrka, U 1036 Tensta kyrka, L 1069 Högs kyrka, Hälsingland², L 1327 Hasle by, Västergötland samt Öl 28 Gårdby kyrka.³ På två av dessa runstenar uppträda runristare med namnet *Brandr* (Högs kyrka, Hälsingland och Gårdby, Öland). Ingen av dessa kan vara identisk med *Brandr* på U 1067. Här möter oss sålunda en hittills okänd ristare. Om namnet se vidare U 1026. I *Svenska runristare* (1925) upptager E. Brate en ristare Sigröd, som enligt Brates mening skall ha signerat U 1067. Denna uppfattning beror utan tvivel enbart på en oriktig rekonstruktion av inskriften (se denna sida, not 1). Någon runmästare Sigröd har icke existerat.

¹ Liljegren återger i *Runurkunder* (1833) Peringskiölds läsning: »Utalfrīþr : raisti · staina : þisa : iftr · Sigrutr. (*Andra slingan*:) Stur ifti þurstin · Kuþ hilbi ant þira.» I *Svenska runristare* (1925) opponerar sig E. Brate mot Liljegrens sätt att återge inskriften; den har, menar Brate, blivit av Liljegren »oriktigt uppfattad». Enligt Brate bör inskriften »sålunda transskriberas: **rtalfuiþr resti stena þessa stora æftr þorsten. Guð hælp! and þēra! R[is]ti r(ūnaR) Sigrōðr.**» Anledningen till Brates kritik av Liljegren är, att Brate icke har lagt märke till, att Liljegren har följt Peringskiölds läsning. Brate stöder sig däremot på Hadorphs träsnitt i *Bautil*. Det är uppenbart, att Brates »transskription» är ännu mera missvisande än Liljegrens.

² Se S. B. F. Jansson i *Hälsingerunor* 1951, s. 19 ff.

³ Se Jansson i *ANF* 62 (1947), s. 186 ff.

Av huggningsteknik, runformer, stilisering o. s. v. framgår, att *Brandr* också har ristat den andra runstenen från Åkerby kyrka (U 1066). Inskriften på U 1067 talar om »dessa stenar». Det skulle under sådana förhållanden ligga nära till hands att tro, att uttrycket åsyftar U 1066 och U 1067. Att så icke är förhållandet, framgår emellertid tydligt av inskrifternas innehåll. Snarast torde innebörden i orden »dessa stenar» vara, att vid sidan av runstenen andra stenar utan inskrift ha av Odalfrid rests efter Styr. Sannolikt har *Brandr* med uttrycket *ræistu kumbl þessi all* på U 1066 åsyftat ungefär detsamma som med *stæina þessa* på U 1067. I båda fallen torde sålunda monumenten ha bestått av en runsten jämte bautastenar. Under sådana omständigheter är det synnerligen beklagligt, att både U 1066 och U 1067 så tidigt ha flyttats från sina ursprungliga platser. De ha redan omkring år 1300 lagts in, med ristningarna då i båda fallen fullt synliga, i Åkerby kyrkas murar, varför man numera icke kan veta, var stenarna ursprungligen ha stått. Sannolikt ha de stått i kyrkans närhet; jfr ovan. s. 348.

1068. Åkerby kyrka.

Pl. 84.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 12 april 1954 (ATA).

Den fragmentariskt bevarade runstenen ligger i Åkerby östra kyrkogårdsmur, 17 m. N om murens sydöstra hörn. Stenen har sin plats i markytan, i murens insida, och ligger med toppen åt S.

Stenen är helt nyfunnen; hur den upptäcktes skildras i S. B. F. Janssons rapport av den 12/4 1954: »Ämbetets ombud, författaren Jan Fridegård, Uppsala, meddelade mig genom ett telefonsamtal den 10 april 1954, att han tidigare samma dag vid besök på Åkerby kyrkogård hade iakttagit ett stycke av en runsten i kyrkogårdsmuren. Med anledning av denna uppgift besökte jag ... redan följande dag (den 11 april) den av Fridegård angivna fyndplatsen. Fridegårds iakttagelse visade sig vara riktig; den av honom upptäckta stenen utgör övre delen av en hittills okänd runsten ... Det är ingalunda överraskande, att detta fragment hittills har kunnat undgå upptäckt, trots att många människor praktiskt taget dagligen torde ha vistats i dess omedelbara närhet. Det överraskande ligger i att Fridegård, under den gråa mossan som täckte ristningsytan, över huvud taget kunde se, att stenen bar någon ristning. Innan stenen hade rengjorts, var den grunda ristningen nämligen knappt skönjbar ... Upptäckten kom f. ö. synnerligen lägligt; jag är nämligen just i färd med att publicera runinskrifterna inom det område där fyndet nu gjordes» ...

Röd granit. Höjd 0,97 m., bredd 0,55 m. Ristningen är genomgående grund och ytan flerstädes vittrad.

Inskrift:

... hagua · stain · at · i - kuar · faþ ... anta · şin

5

10

15

20

25

... haggva stæin at Ingvar, faður ... [bo]anda sinn.

»... hugga stenen efter Ingvar, (sin) fader ... (och) ... (efter) sin man.»

Till läsningen: Sk före 1 h står i vänstra brottkanten. 1 h har förlorat hst ovan bst. I 3 g är pricken mycket grund, men förefaller säker. 8 a och 9 i stå tätt ihop. Det är troligt, att ristaren först har ristat **stan** och sedan insatt en i-runa mellan **a** och **n**. (Detta kan antyda, att ristaren har varit osäker om hur den gamla diftongen skulle betecknas). 13 i är ej stunget. Av runan 14 återstår endast ett kort stycke av huvudstavens övre del; det övriga av runan har förlorats i